

FÖR MÅNGA TILLSTÅND, BRISTANDE TILLSYN?

En rapport om tillståndsprövning och tillsyn av
alkoholservering i Blekinges län, 2020.

Innehåll

Innehåll	1
Sammanfattning.....	2
Stort tack till.....	2
Bakgrund.....	3
Syfte.....	3
Metod	4
Avgränsning	4
Begrepp	4
Resultat.....	5
Analys och diskussion.....	21
Slutsatser.....	25
Referenser.....	26
Bilaga	28

Februari 2021.

Text och Grafer: Emanuel Norén, Ellen Garnwall och Anders Ahl

Publikationen kan laddas ned från www.lansnykterhetsforbundet.nu och www.slan.se

Sveriges Landsråd för alkohol- och narkotikafrågor (SLAN), Håkan Eriksson, generalsekreterare,
070-710 66 70, hakan@slan.se

Blekinge läns Nykterhetsförbund, blekingenykterhetsforbund@gmail.com,
Emanuel Norén, verksamhetsstrateg 070-840 01 87

Sammanfattning

Alkohol är en av de viktigaste bestämningsfaktorerna för människors hälsa, det vill säga en faktor som påverkar hälsotillståndet. Alkoholkonsumtion styrs bland annat av tillgänglighet, därmed har en restriktiv alkoholpolitik sedan länge varit en viktig del av den svenska välfärdspolitiken. Det övergripande målet för Sveriges alkoholpolitik är att minska alkoholens medicinska och sociala skadeverkningar. Med detta i beaktan och att vi kunnat konstatera att serveringstillstånd ökat med över 400 % de senaste 30 åren, har vi tagit initiativ till denna rapport.

För att undersöka hur arbetet med tillståndsprövning och tillsyn ser ut i Blekinge genomförde vi under 2020 en enkätundersökning med 30 frågor med fokus på arbetet med stadigvarande serveringstillstånd för 2019. Av Blekinges 5 kommuner inkom svar från samtliga. Resultaten från enkätundersökningen har bearbetats med annan statistik på området, från Länsrapporten (2019) och Indikatorlabbet.

Syftet var att undersöka hur tillståndsprövning sker, vem som beslutar och hur tillsyn av stadigvarande serveringstillstånd sköts och kan utvecklas inom länets kommuner.

Några av rapportens slutsatser är att:

- ▶ Folkhälsan och alkohollagen ska värderas högre än näringslivsfrågor. Politiker och beredande tjänstepersoner behöver vara väl insatta i alkoholens roll i samhället och bakgrunden till svensk alkoholpolitik.
- ▶ Fler tillsynsbesök. Tillsynsbesök ska ske en gång per år eller oftare beroende på tillståndshavarens verksamhet. Vi förordar även att samordning mellan olika myndigheter sker i högre omfattning.
- ▶ Mer av förebyggande insatser. Alla kommuner ska ha ett drog- och alkoholpolitiskt program samt uppdatera det kontinuerligt. Det är även av stor vikt att utbildning av serveringspersonal fortsätter med samma höga kontinuitet.
- ▶ Låt verksamheten vara självfinansierad. Alkoholen kostar samhället enorma summor, därför ska arbetet med tillståndsprövning och tillsyn vara självfinansierat av avgifter, så att skattemedel kan användas för att hantera de skador alkoholen skapar på såväl samhället som individer.
- ▶ Mer resurser till arbetet med tillståndsprövning och tillsyn. För att bland annat utveckla utbildning av serveringspersonal och öka antalet tillsynsbesök så att skador orsakade av alkoholservering kan minskas i största möjliga mån

Stort tack till...

Länsstyrelsen Blekinge län, Stiftelsen ansvar för framtiden, Sveriges Landsråd för alkohol- och narkotikafrågor (SLAN), Länsnykterhetsförbundet Västra Götaland och samtliga kommuners tillståndsenheter för ert stöd i arbetet med denna rapport.

Bakgrund

Sveriges Landsråd för alkohol och narkotikafrågor (SLAN) har under de senaste åren identifierat några problemområden när det gäller tillämpningen av svensk alkoholpolitik. Med stöd i den nuvarande alkohollagstiftningen har antalet serveringstillstånd ökat i en inte önskad omfattning. På drygt 30 år har antalet serveringstillstånd ökat från ca 3 500 serveringstillstånd (Kaskas 2017) till lite fler än 15 000 år 2018 (Folkhälsomyndigheten 2019). Några möjliga anledningar till denna stora ökning är en förändrad syn på alkohol (normförskjutning) och att det är svårt att stoppa utfärdandet av nya tillstånd (med hänvisning till rättvisaspekten) samt en ökad tro på att fler serveringstillstånd bidrar positivt till näringslivet och turismen.

Enligt Hasselgren (2012) grundar sig den svenska alkoholpolitiken ända sedan 70-talet på totalkonsumtionsmodellen. Den innebär att om den genomsnittliga alkoholkonsumtionen ökar, ökar även högkonsumenterna. Vidare skriver Hasselgren att förändringar i den totala konsumtionen av alkohol påverkar människors hälsa och att det är en folkhälsofråga att kontrollera alkoholens tillgänglighet. ANDT strategin 2016-2020 (Folkhälsomyndigheten) betonar att medicinska och sociala skador orsakade av alkohol ska minska. Kostnaderna för alkoholkonsumtionen i Sverige 2017 har beräknats till 103 miljarder kronor, vilka fördelas på fyra olika kategorier; Vård- och behandling, Produktionsbortfall, Brottslighet och Livskvalitet (Ramboll 2019). Samma studie uppskattar nyttorna av alkoholkonsumtion till endast 10 miljarder kronor.

I rapporten Drogutvecklingen i Sverige (2019) ser vi att alkoholkonsumtionen har sjunkit kraftigt sedan första hälften av 00-talet för skolungdomar, mätt i årskurs 9 och gymnasiet år 2. I Skolelevens drogvanor 2019 framgår att 42 % i årskurs 9 och 69 % i gymnasiet år 2 har druckit alkohol under de senaste 12 månaderna (Englund 2019). Några som däremot ökat sin alkoholkonsumtion i mätningar sedan 2004 är äldre mellan 65 och 84 år, vilka också dricker alkohol oftare än personer mellan 17-29 år (Guttormsson 2019).

Initiativ till denna rapport kom till med utgångspunkt i den stora ökningen av serveringstillstånd samt att begränsad tillgänglighet är avgörande för att minska skador orsakade av alkohol.

Syfte

Undersöka hur tillståndsprövning sker och vem som beslutar om densamma samt hur tillsyn av stadigvarande serveringstillstånd sköts och kan utvecklas inom Blekinge läns fem kommuner. Detta för att värna folkhälsan.

Metod

För att skapa ett brett underlag och få en bild av hur arbetet genomförs i hela länet har en kvantitativ metod använts. En enkät med 30 frågor skickades ut via mejl till alla kommuner i Blekinge. Fem av fem kommuner har svarat på enkäten vilket ger en svarsfrekvens på 100 procent. Enkätfrågorna valdes ut för att ge en bild av hur arbetet med tillståndsprövning och tillsyn genomförs och fungerar i kommunerna. Samma enkätundersökning har genomförts i Västra Götalands län, Skånes län samt Jönköpings län, vilket möjliggör jämförelse mellan länen. En liknande enkätundersökning, vid namn Länsrapporten, görs varje år av Folkhälsomyndigheten (Länsrapporten, 2019). Våra enkätfrågor tog hänsyn till och kompletterade de frågor som redan ställs till kommunerna i Länsrapporten. Enkäten bearbetades av personal och förtroendevalda inom Blekinge läns Nykterhetsförbund, Länsnykterhetsförbundet Västra Götaland och Sveriges Landsråd för alkohol- och narkotikafrågor.

Avgränsning

Denna rapport koncentrerar sig geografiskt på Blekinge län och dess fem kommuner. I Blekinge ser vi samma trend som nationellt. Antalet serveringstillstånd ökar, även när hänsyn tas till antal invånare.

Det finns flera olika typer av serveringstillstånd, exempelvis tillfälliga eller stadigvarande, för slutna grupper eller riktade till allmänheten samt särskilda tillstånd för folkölsförsäljning. Denna rapport fokuserar på stadigvarande serveringstillstånd, främst riktat till allmänheten.

Begrepp

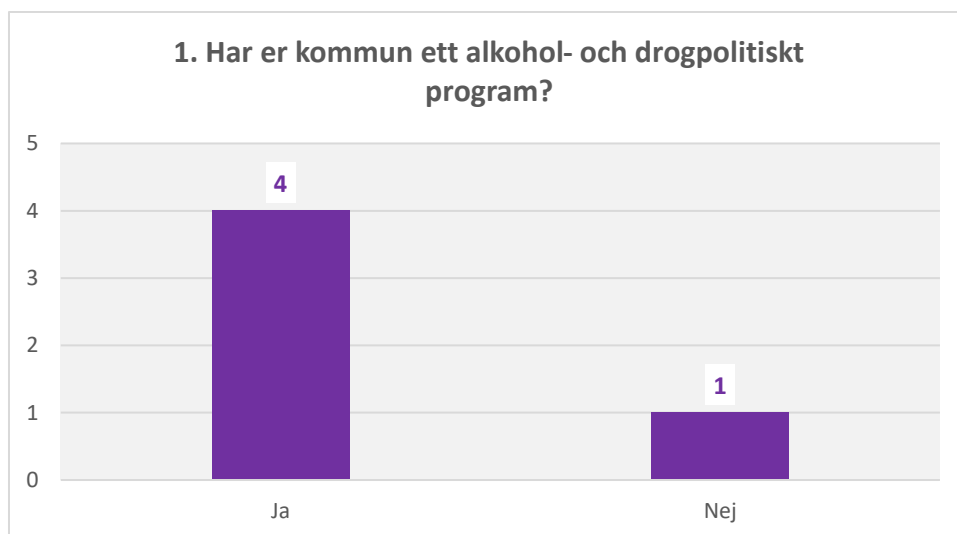
Serveringstillstånd: Ett tillstånd som krävs av den som vill servera spritdrycker, vin, starköl och andra jästa drycker. Tillståndet utfärdas av den kommun i vilken serveringsstället är placerat. (Alkohollagen 8 kap §1).

Stadigvarande serveringstillstånd: Innebär att det avser servering året runt eller årligen under en viss tidsperiod samt gäller tills vidare. (Alkohollagen 8 kap § 2).

Egen regi: Kommuner som utför arbetet med tillståndsprövning och tillsyn med resurser i den egna kommunen.

Kommunsamverkan: Kommuner som gått ihop och utför tillståndsprövning och tillsyn i samverkansgrupper.

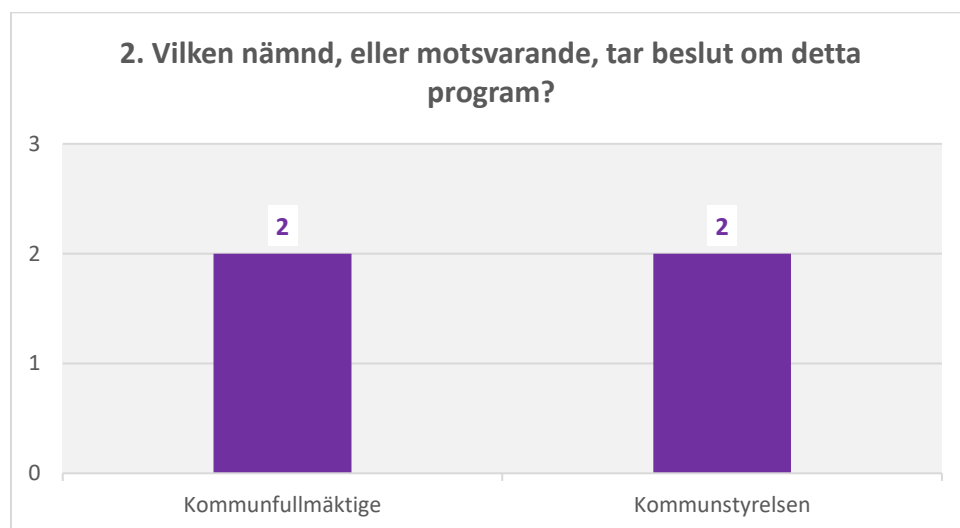
Resultat

Enkätfråga 1: Fyra kommuner anger att de har ett alkohol-, och drogpolitiskt program. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- ▶ Detta är ett område som vår Folkhälsostrateg hanterar.
- ▶ Programmet är en del i kommunens folkhälsopolicy och Ronneby arbetar också efter den länsgemensamma ANDT-strategin. Folkhälsopolicyn kommer vidare revideras 2021. Det har även tagits fram en ny intern policy från personalenheten som nu är på remiss.
- ▶ HR-avdelningen ansvarar för alkohol och drogpolicy för medarbetare

Enkätfråga 2: I två kommuner tas beslut om programmet i kommunfullmäktige och i två kommuner tas beslut i kommunstyrelsen. Karlskrona har inget program. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

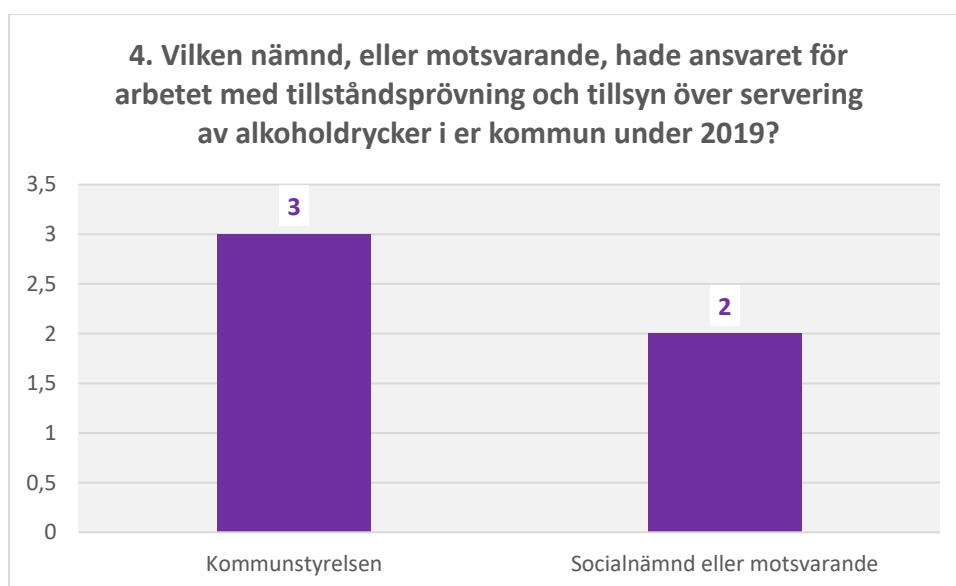
- ▶ Kommunstyrelsen samt utbildningsnämnden. Folkhälsopolicyn, utbildningsnämnden: handlingsplanen för ANDT.

Enkätfråga 3. Karlshamn följer upp sitt program varje år och Ronneby följer upp det vartannat år. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- Detta framgår ej i programmet.

Enkätfråga 4. Tre kommuner svarar kommunstyrelsen. (n=5)

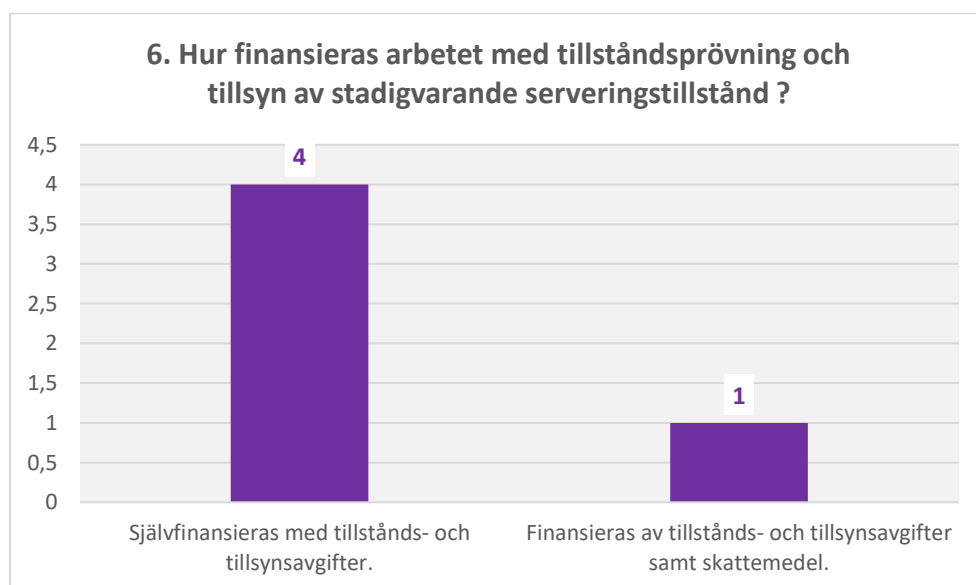
Kommentarer från respondenterna

- Barn- och utbildningsnämnden ansvarar för tillsynsarbetet medans KS ansvarar för handläggningsdelen.
- Det är bra att det ligger under socialnämnden, blir fokus på att alkohollagen är en skyddslagstiftning i första hand.

**5. Hur mycket arbetstid använde kommunen för
tillståndsprövning och tillsyn över servering under 2019?
(ange procent av en heltid under ett år)**

Kommun	Arbetstid för tillståndsprövning och tillsyn
Karlshamn	50 % handläggning, tillsyn avser 50 % av en 75 %-tjänst där även tillsyn av tobak, receptfria läkemedel och folköl ingår.
Olofström	25 % alkoholhandläggning samt 25 % av en 75 %-tjänst avseende tillsyn (här ingår även tillsyn av folköl).
Sölvesborg	25 % handläggning, 25 % av en 75 %-tjänst avseende tillsynsarbete (här ingår även tillsyn av folköl).
Ronneby	Uppskattningsvis 90 % totalt sett under året 2019 men under senare delen av 2019 fick mycket fokus ligga på att handlägga alla tobaksansökningar som inkom i samband med den nya tobakslagen
Karlskrona	150 %

Enkätfråga 5. Kommunerna lägger mellan 43,75% till 150 % arbetstid på arbetet med tillståndsprövning och tillsyn. (n=5)

Enkätfråga 6. Fyra av fem kommuner självfinansierar arbetet med tillstånds- och tillsynsavgifter. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- Ca 40 % avgifter, ca 60 % skattemedel.
- Detta ska vara självfinansierande tjänster, dock har inga tillsynsavgifter för år 2019 utfärdats med anledning av rådande pandemi.

Enkätfråga 7. Alla kommuner erbjuder regelbundet tillståndshavare och serveringspersonal utbildning i Ansvarsfull alkoholservering eller liknande. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

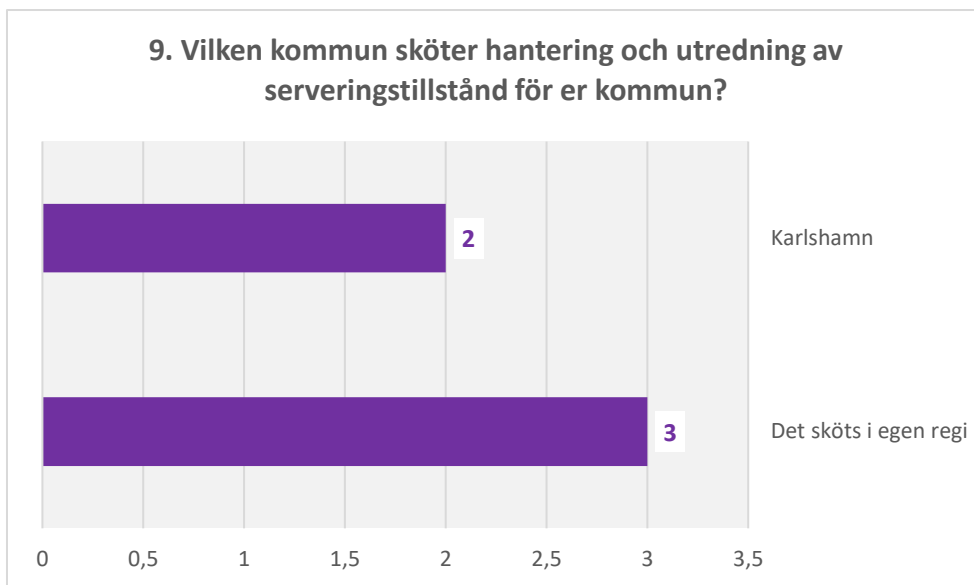
- I samarbete med övriga kommuner i Blekinge & Länsstyrelsen erbjuds AAS två ggr per år.
- 2 ggr/år.

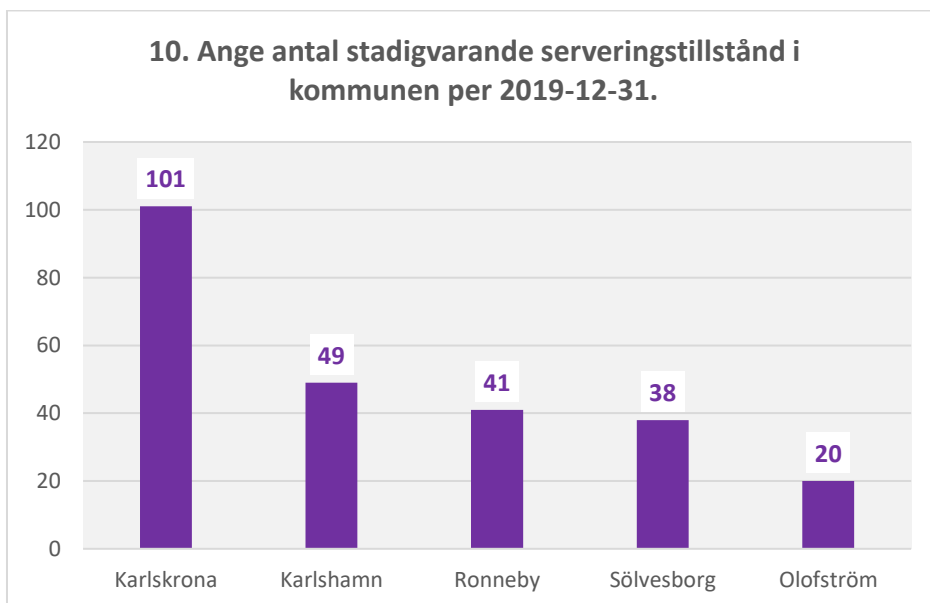
Enkätfråga 8. Alla kommuner erbjuder utbildning två gånger per år. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- På grund av covid-19 ställdes dock vårens AAS (Ansvarsfull alkoholservering) in.

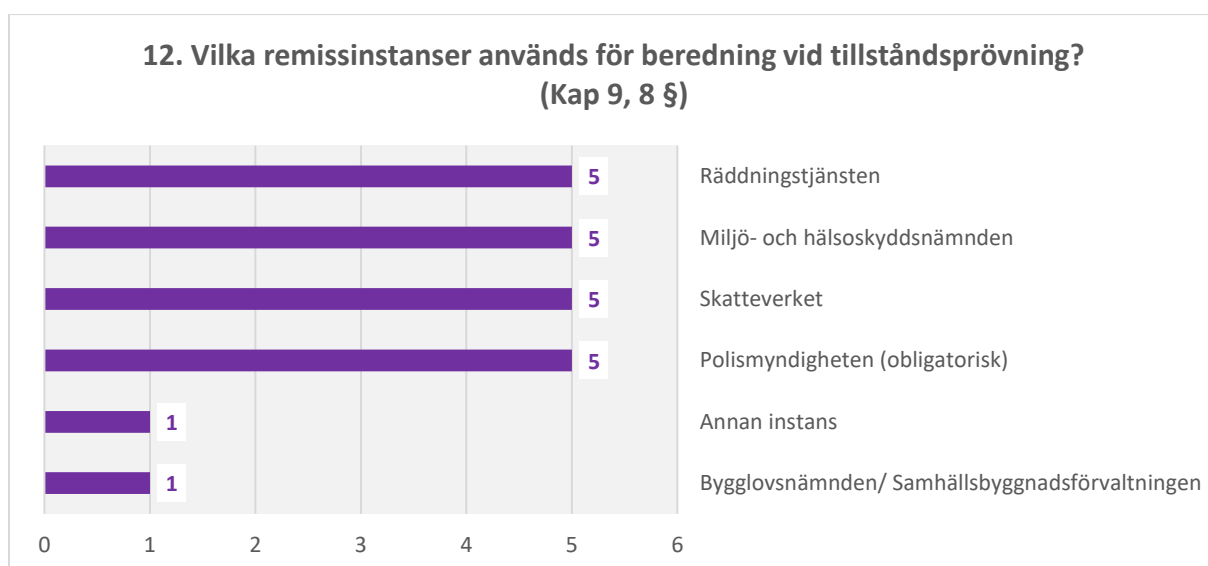
Enkätfråga 9. Karlshamn sköter utredning och hantering av serveringstillstånd för Olofström och Sölvesborg. Tre kommun sköter det i egen regi. (n=5)

Enkätfråga 10. Karlskrona har flest stadigvarande serveringstillstånd. (n=5)

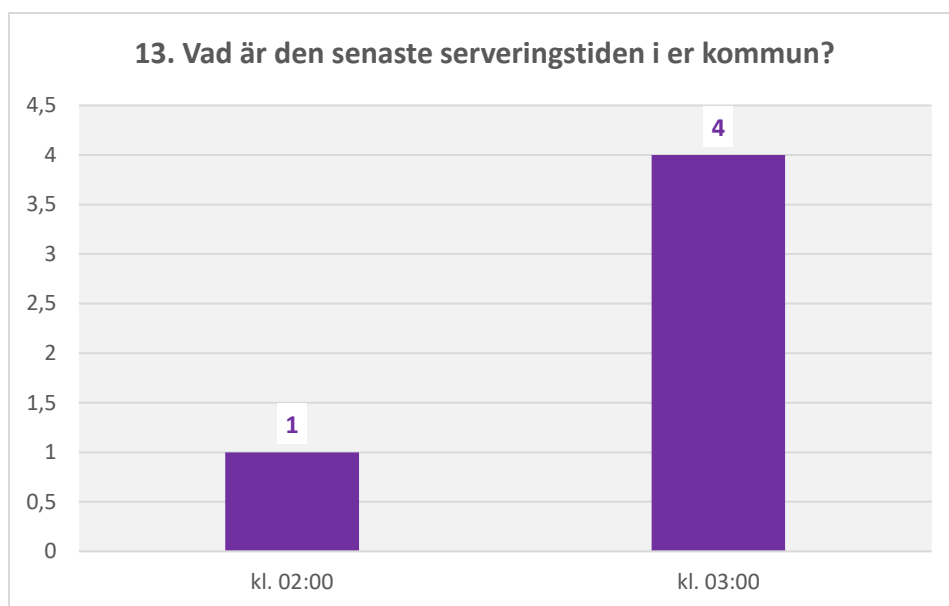
Enkätfråga 11. Alla kommuner kräver att sökande klarar kunskapsprovet. (n=5)

Enkätfråga 12. Alla fem kommuner anger att de använder följande remissinstanser; Räddningstjänsten, Miljö- och hälsoskyddsnämnden, Skatteverket och polismyndigheten. (n=5)

Annan instans, ange vilken:

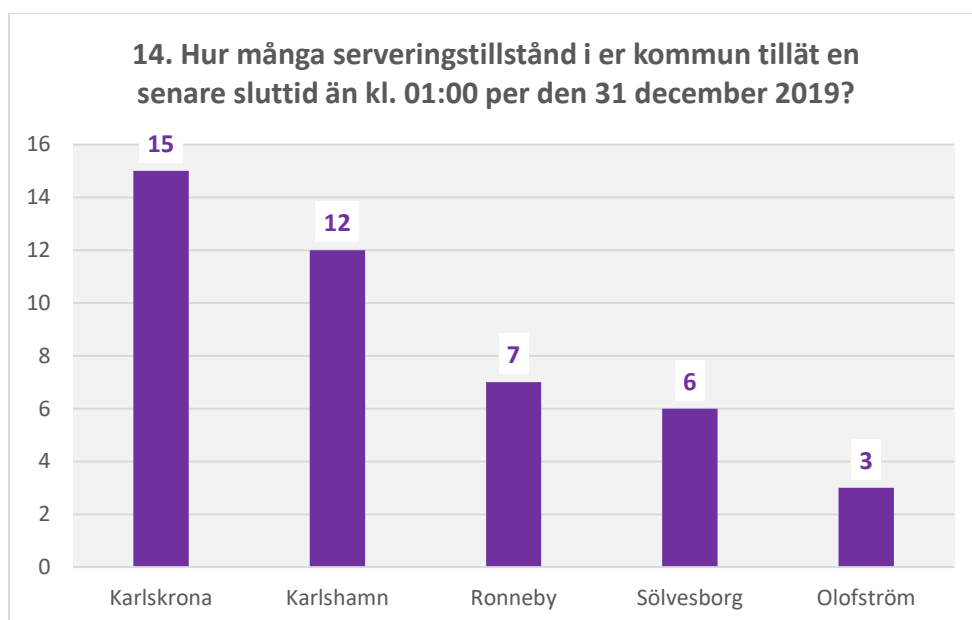
- Sökande kontrolleras även i SYNA (Kreditupplysning).

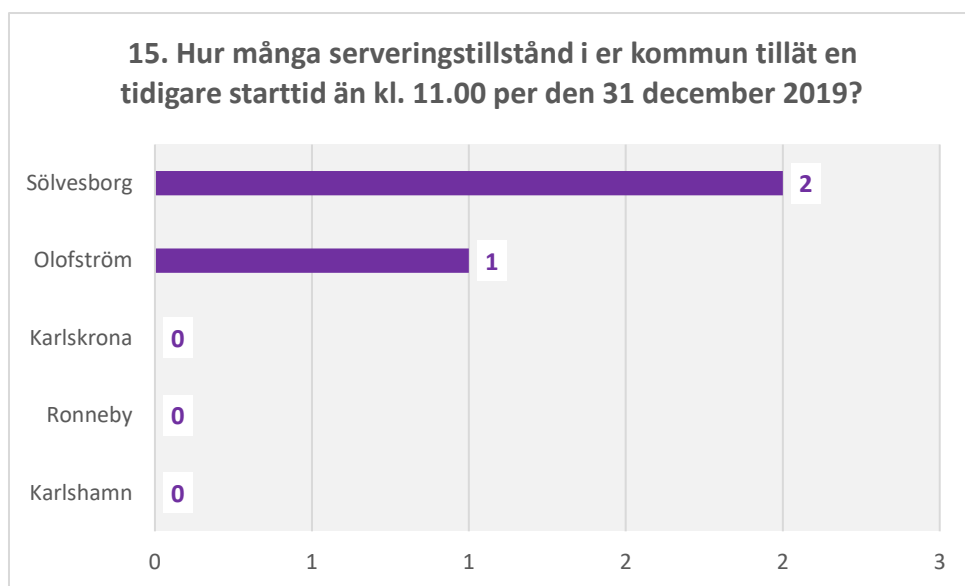
Enkätfråga 13. Fyra kommuner har kl. 03.00 som senaste serveringstid. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- ▶ Vid ett par enstaka datum som är årligt återkommande har vissa krögare i kommunen tillstånd till kl. 03.00, annars till kl. 02.00 alternativt kl. 01.00.
- ▶ Ett serveringsställe i kommunen har tillstånd till kl. 03.00.
- ▶ Fredagar och lördag kan sökande avseende pub/nattklubb/tosia (ett evenemang) ansöka om serveringstid till kl. 03.00. Senare år har dock de tillfälliga tillstånden avslutats senast 02:30

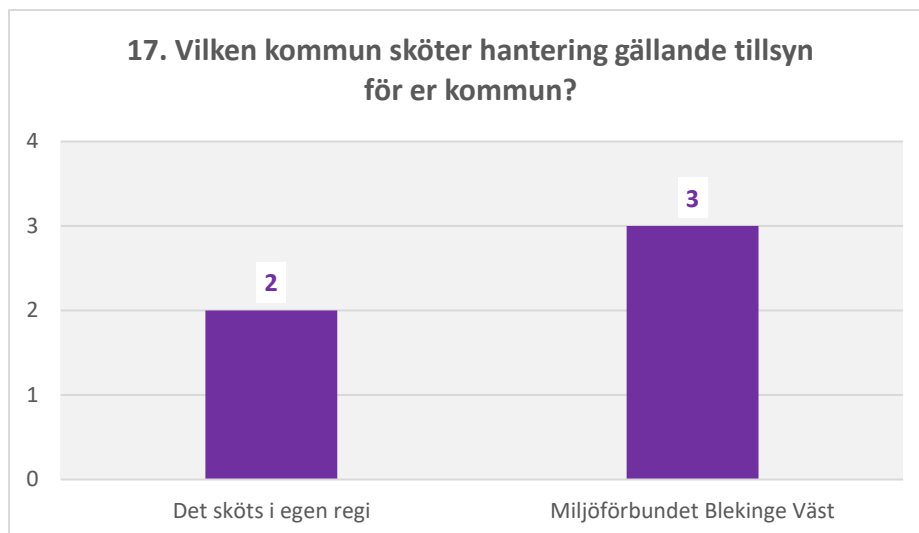
Enkätfråga 14. Alla kommuner har serveringstillstånd senare än kl. 01.00. (n=5)

Enkätfråga 15. Två kommuner har serveringstillstånd tidigare än kl. 11.00. (n=5)

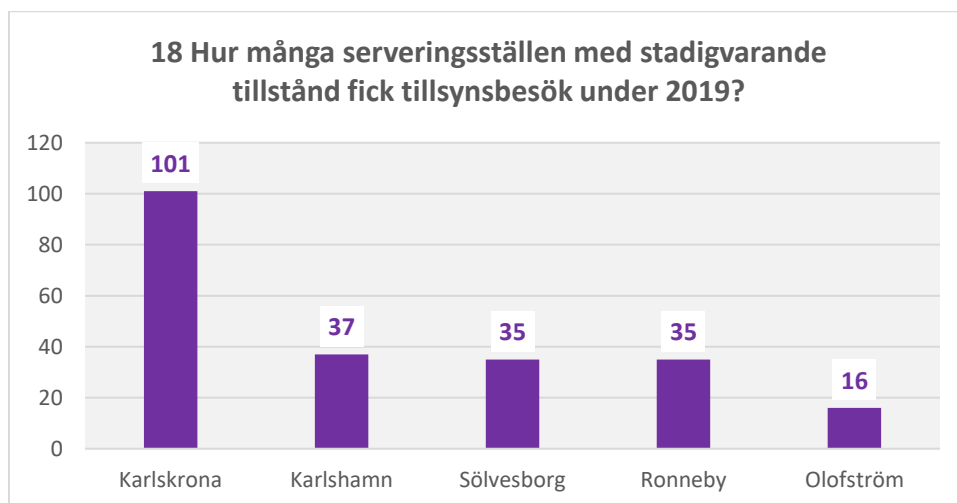
Enkätfråga 16. Avgifterna skiljer sig från 4 500 kr till 10 000 kr mellan kommunerna. (n=5)

Enkätfråga 17. Två kommuner sköter hanteringen i egen regi. Miljöförbundet Blekinge Väst sköter hantering gällande tillsyn för Karlshamn, Olofström och Sölvesborg. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

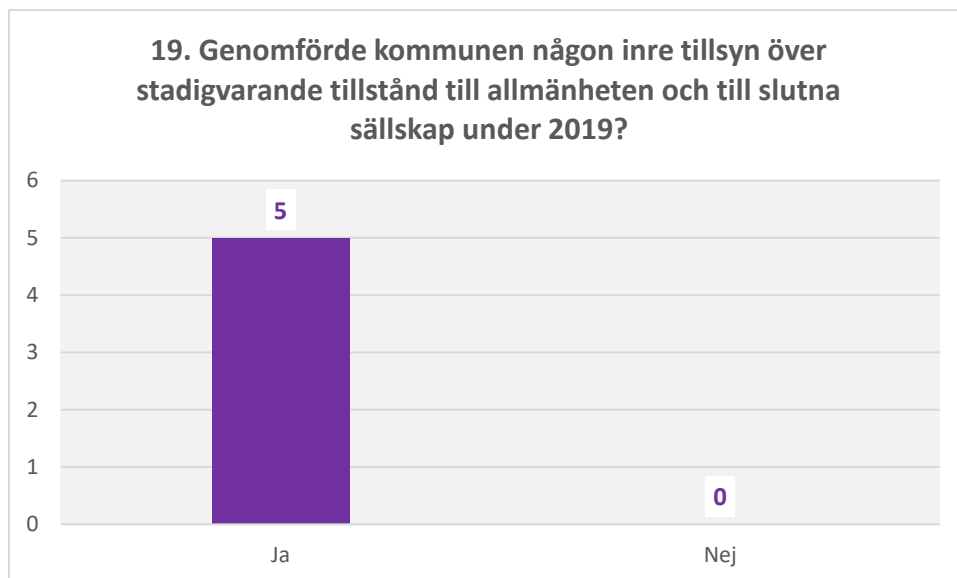
- Den 1 juli 2019 tog Miljöförbundet Blekinge väst över tillsynsarbetet fram tills dess sköttes tillsynsarbetet i egen regi.
- Karlshamn ansvarade för tillsynsarbetet fram till den 1 juli 2019 sen tog Miljöförbundet Blekinge väst över.
- Karlshamns kommun ansvarade för tillsynsarbetet fram till den 1 juli 2019 sen tog Miljöförbundet Blekinge väst över detta.

Enkätfråga 18. I Karlskrona fick 101 serveringsställen tillsynsbesök. (n=5)

Kommentarer från respondenterna – inkommit i efterhand via mail

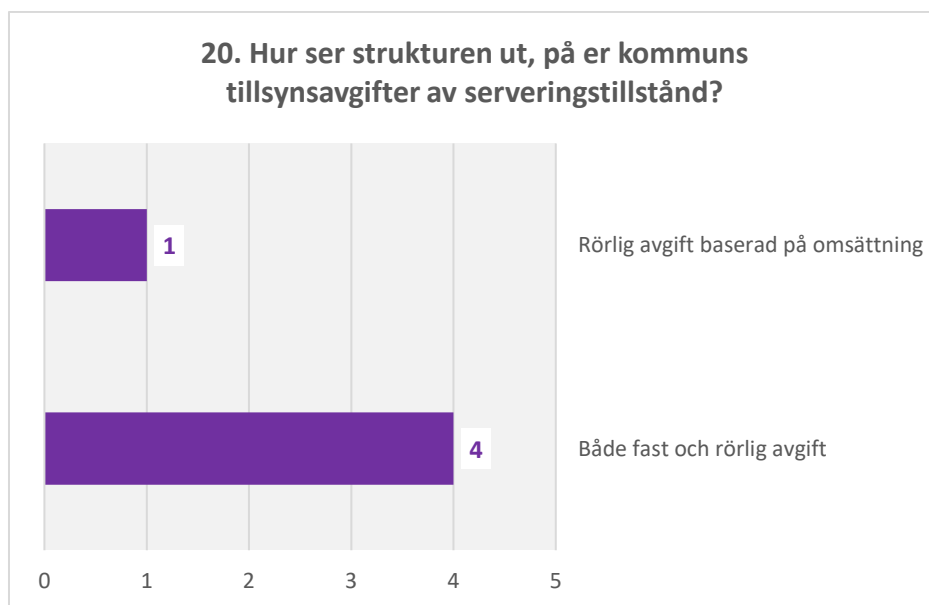
- Framförallt besöker vi restauranger som har en öppettid till klockan 03.00 mer frekvent. Tyvärr har vi uppgivit en felaktig siffra avseende fråga 18. Rätteligen ska den siffran vara 101 st. 29 st. har erhållit ett besök och 72 st. har fått besök mer än en gång. Siffrorna avser 2019.

Enkätfråga 19. Alla kommuner genomförde inre tillsyn. Med inre tillsyn avses här kontroll om de förutsättningar som gällde vid tillståndsprövningen fortfarande finns och att tillståndshavaren sköter sina skyldigheter när det gäller skatter och avgifter. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- Inre tillsyn sker hela tiden och löpande med exempelvis samarbete med andra myndigheter och genom bevakningar i SYNA.

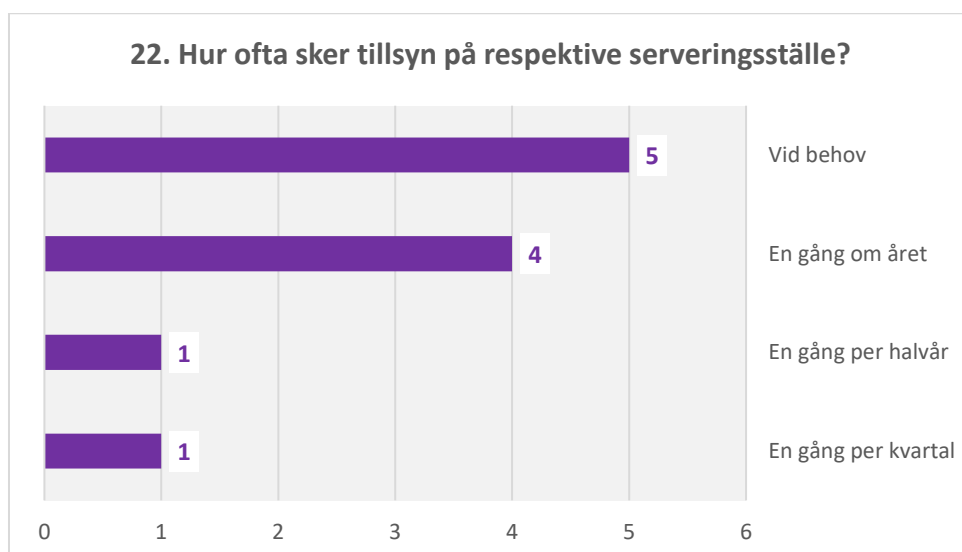
Enkätfråga 20. Fyra kommuner anger att de har både fast och rörlig avgift. (n=5)

Enkätfråga 21. Ingen kommun tar ut en extra avgift för sen serveringstid. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- De som har längre serveringstid kan oftast ha en högre omsättning vilket är detsamma som att deras rörliga avgift blir högre men ansökningsavgiften är inte högre.

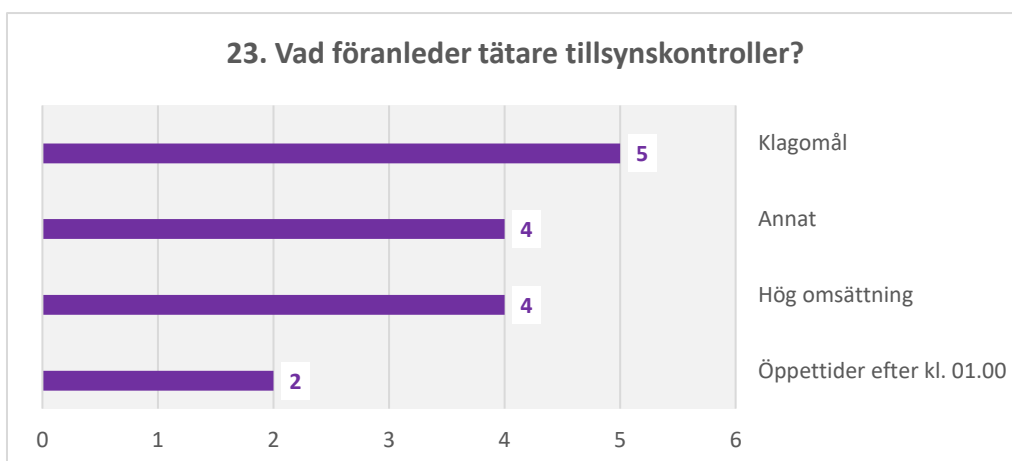

Enkätfråga 22. (flervalsfråga) Fyra kommuner anger att tillsyn sker minst en gång per serveringsställe och år. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- Alla serveringsställen med ett stadigvarande serveringstillstånd till allmänheten ska få minst ett årligt besök. De serveringsställen som har en högre omsättning av alkoholdrycker samt de ställen som har en ungdomlig publik besöks mer frekvent. Vid behov av uppföljning görs detta också såklart.
- De serveringsställen som har öppet längre och mer nattklubsliknande karaktär besöks oftare än renodlade restauranger som stänger tex vanligtvis kl. 22.

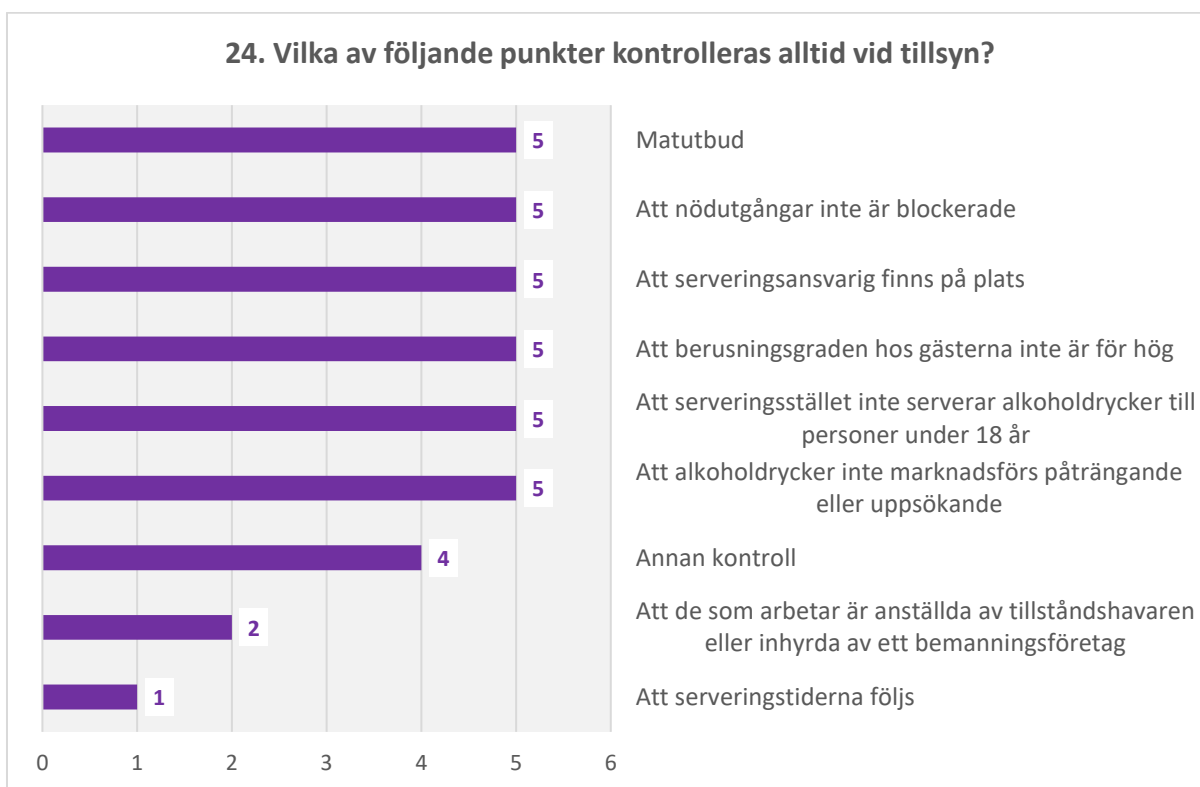
► Enligt tillsynsplan.

Enkätfråga 23. Det mest frekventa svaret är klagomål. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- Ungdomlig publik. (svarat av tre kommuner)
- Ex. tips från andra myndigheter.

Enkätfråga 24. Fyra kommuner anger att de gör annan kontroll. (n=5)

Annan kontroll, ange vilken

- Ordningen inne och ute (är det städad, plockas glas och flaskor, hur ser det ut på toaletterna osv), att serveringsstället erbjuder alkoholfria dryckesalternativ (dvs. även alkoholfria viner), personalliggaren kontrolleras ibland. (svarat av tre kommuner)

- Att serveringstiden följs kontrolleras i den mån det går beroende på när serveringsstället besöks samt så kontrolleras att man håller sin servering på uppgiven serveringsyta

25. Hur många procent av tillsynsbesöken görs tillsammans med någon annan myndighet?

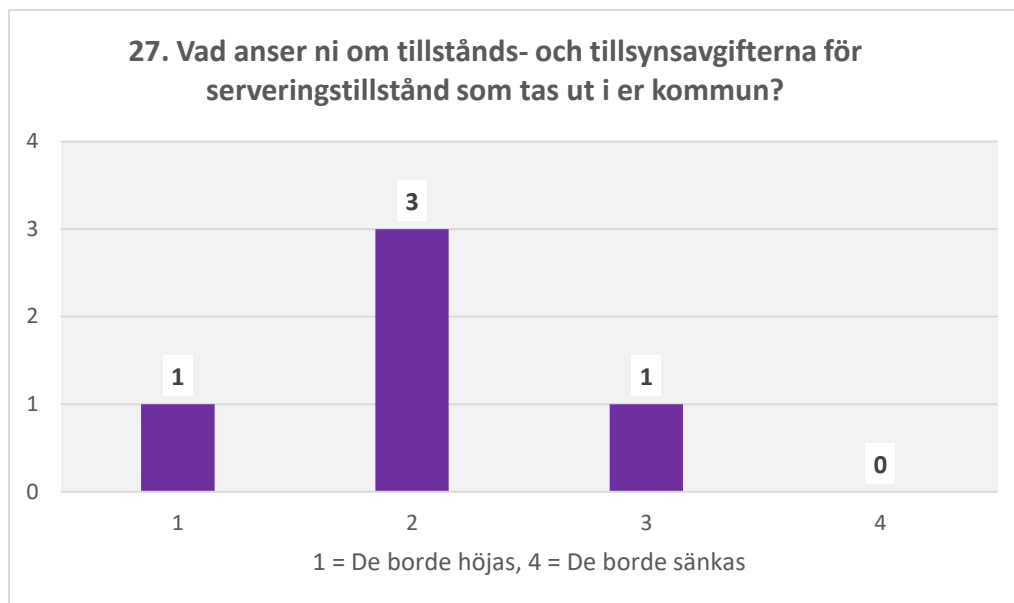
Kommun	Andel tillsynsbesök
Sölvesborg	Ca 10 %
Karlshamn	Ca 25 %
Olofström	ca 25 %
Karlskrona	80%
Ronneby	82%

Enkätfråga 25. Ronneby uppger att 82% av besöken gjorts tillsammans med någon annan myndighet. (n=5)

26. Hur många tillsynsbesök, gällande alkoholservering, gjorde kommunen på särskilda boenden under 2019?

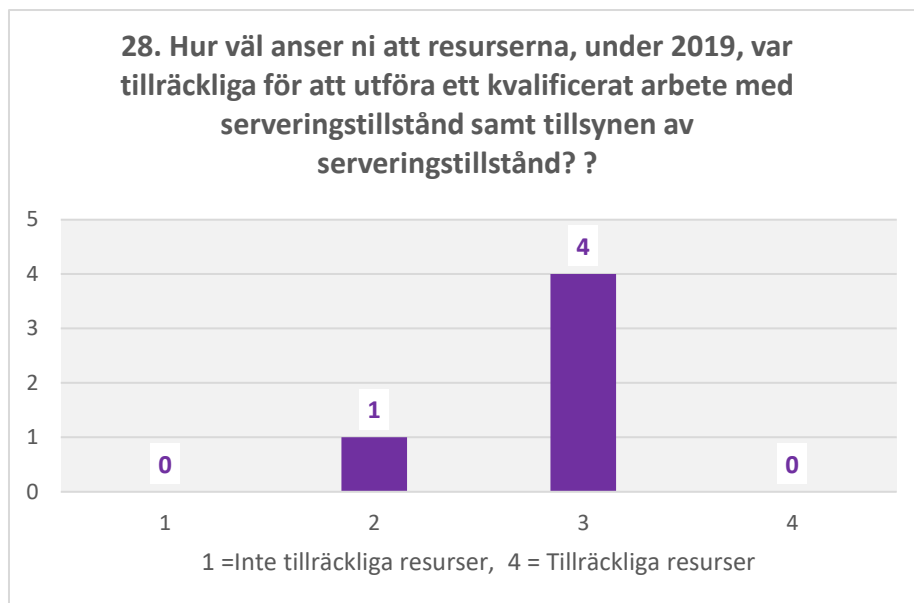
Enkätfråga 26. Ingen kommun gjorde tillsynsbesök på särskilda boenden under 2019. (n=5)

Enkätfråga 27. Svarsalternativ 2 är det mest frekventa svaret. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- Kommunen ligger något under i jämförelse med närliggande kommuner såsom Karlskrona, Ronneby, Växjö och Kristianstad.
- Kommunen ligger något lägre än andra kommuner i närområdet, såsom Karlshamn, Ronneby, Karlskrona, Växjö och Kristianstad som har högre avgifter.
- Avgiften i vår kommun är väldigt låg i jämförelse med andra kommuner. Är halva avgiften om man jämför med andra kommuners avgift i närområdet såsom Karlskrona, Kristianstad, Ronneby och Växjö.
- Varken eller egentligen, tycker att Ronneby kommun har betydligt högre taxa än andra kommuner i tex västra Blekinge och tycker Ronneby ska sänka dom men ser heller ingen anledning att höja dom ännu mer än att räkna upp dom efter prisindex.
- Ansökningar sker digitalt med hjälp av självservicejänster. bättre säkrare och sparar tid.

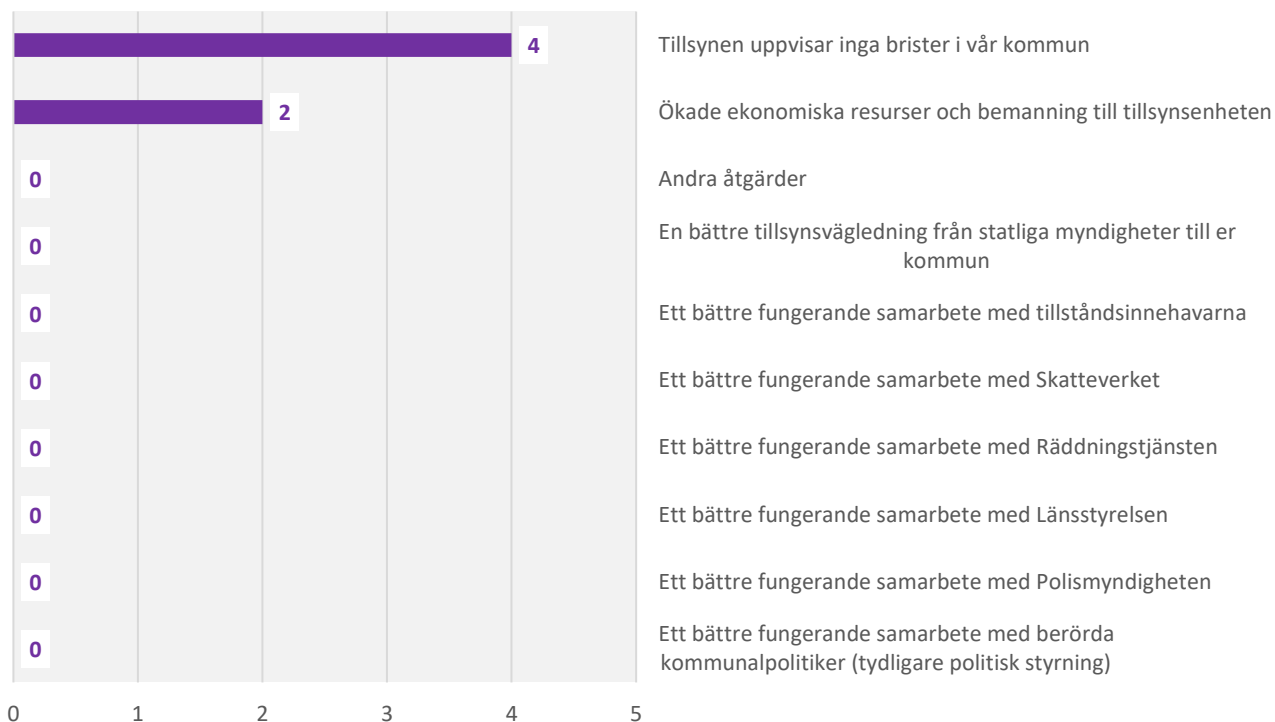

Enkätfråga 28. Svarsalternativ 3 är det mest frekventa svaret. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- Det är väldigt intensivt en del tid av året då många söker tillfälliga serveringstillstånd i västra Blekinge, då behövs stundtals mer arbetskraft men sett över hela året är det ändå rimligt.
- I vår kommun gör vi väldigt mycket handläggningsarbete.
- Under senare delen av 2019 gick som sagt mycket av arbetstiden till att handlägga alla tobaksansökningar då jag är ensam handläggare för både alkohol-och tobaksansökningar samt ansvarar för tillsyn av alkoholservering och folkölsförsäljning.

29. Vilka åtgärder skulle kunna göra arbetet med tillsynen bättre och effektivare?

Enkätfråga 29. (flervalsfråga). Två kommuner anger Ökade ekonomiska resurser och bemanning till tillsynsenheten. (n=5)

Kommentarer från respondenterna

- Vi gjorde en stor satsning i fjol på vår verksamhet. Bland annat har vi numera en kreditupplysningstjänst, Syna, som förenklar vårt arbete med inre tillsyn. Vi har även fått ett nytt verksamhetssystem AlkT där vi även har en app kopplad, vilket förenklar och effektiviserar tillsynsarbetet. (svarat av tre kommuner).

Analys och diskussion

Regeringens ANDT-strategi identifierar att en av de viktigaste åtgärderna för att minska ANDT-relaterade skadeverkningar och problem är att begränsa tillgång och tillgänglighet till alkohol, narkotika, dopning och tobak. För alkohol kan sådana åtgärder handla om att upprätthålla åldersgränser och begränsa antalet försäljningsställen. Babor (2004) skriver att tillsyn är avgörande när det gäller att inte servera berusade kunder samt att serveringsregler och ansvarsförhållanden följs. När tillsynen uteblir är det svårt att garantera att alkoholserveringen sköts enligt alkohollagens krav. I en publikation från Folkhälsomyndigheten (Vägledning för kommunala riktlinjer för alkoholservering, 2020) står att läsa att "Alkohollagen är en skyddslagstiftning för att begränsa de skador som alkohol kan orsaka. En utgångspunkt i den svenska alkoholpolitiken är att skyddet för människors hälsa bör gå före företagsekonomiska och näringspolitiska intressen."

Ansvar

Fyra kommuner anger att de har ett alkohol- och drogpolitiskt program, vilka dock uppdateras i varierande grad (enkätfråga 1 och 3). Erfarenheter visar att kommuner med uppdaterade program också bedriver ett bredare och mer strukturerat arbete inom det alkohol- och drogpolitiska området. Cecilia Ljung (Alkohol och Narkotika, 2019) menar att en långsiktighet i ANDT-frågan är viktig för att arbetet ska kunna göras av fler och inte stå eller falla med en eldsjäl. För att få ett helhetsgrepp på arbetet rekommenderar vi alla kommuner att ta fram ett alkohol- och drogpolitiskt program. Det är även av stor vikt att programmen uppdateras kontinuerligt. Alkohol är en speciell vara, varför det också finns en alkohollag. Det är betydelsefullt att i alla frågor som rör serveringstillstånd ta beslut där folkhälsan går före näringslivspolitiska intressen.

Majoriteten av kommunerna ingår i en kommunsamverkan, dess för- och nackdelar behöver vi mer kunskap om. Viktigt är dock att varje kommun har kunskap om tillståndsläget i sin kommun. Detta för att ta välgrundade beslut som utgår från lokala förutsättningar och som värnar om såväl enskilda individers hälsa och deras anhöriga, som folkhälsan i stort. Vi ser att Sölvesborg och Olofström kommuner har öppettider innan kl. 11.00, att de har lägst avgift samt att de inte hanterar handläggning och tillsyn av serveringstillstånd i egen regi. Vi ställer oss frågan om kommunen verkligen känner och har ett helhetsansvar för tillsynsfrågorna? Vi menar att alkohollagen och folkhälsan måste prioriteras före näringslivspolitiska intressen. Samverkan kan vara bra på alkoholområdet då det likriktar arbetssättet och synen på tillsyn och tillstånd. Kanske är det särskilt viktigt och nödvändigt för mindre kommuner som annars har svårt att helt och håller själva upprätthålla rutin och kompetens. Dock finns risken att helhetssynen förloras varför det är av stor vikt att denna medvetenhet finns hos beslutsfattarna.

Förebyggande arbete

I samtliga kommuner erbjuds tillståndshavarna utbildning i ansvarsfull alkoholservering två gånger per år. Detta är något som särskilt gläder oss. Metoden syftar till att minska våld kopplat till alkoholservering på restauranger och krogar. Det görs genom ett aktivt arbete för att minska berusningsgraden inom restaurangbranschen och att hindra alkoholservering till minderåriga. Genom utbildning och kunskap hos serveringspersonal skapas en god miljö utan störningar. Vad gäller servering av alkohol till minderåriga visar CAN:s drogvaneundersökning (2019) att andelen skolelever som serverats alkohol på restaurang eller liknande i Sverige före sin 18-årsdag uppgår till 21%. Detta är förvisso generellt i Sverige, men vi har ingen anledning att tro att andelen som serverats alkohol på restaurang skulle vara mindre i Blekinge län, varför vi menar att arbetet med utbildning av serveringspersonal behöver utvecklas ännu mer.

Tillsynsbesök och samordnad tillsyn

När det gäller tillsynsbesök hos de som har tillstånd att servera alkohol skiljer sig kontinuiteten. I de kommuner som har en gemensam organisation via Miljöförbundet Blekinge väst uppges att serveringsställen med en högre omsättning av alkoholdrycker samt ställen som har en ungdomlig publik besöks mer frekvent. Tyvärr ser vi dock när vi jämför enkätfråga 10 och 18 att bara en kommun når upp till målet om att varje serveringsställe ska få minst ett årligt besök (bild 1). Det finns härmed stort utvecklingspotential i att öka antal tillsynsbesök. Vilket är extra viktigt då Babor (2004) lyfter att tillsynsbesök gör att serveringsställen följer alkohollagen i större utsträckning.

Ett annat utvecklingsområde är hur tillsynen sker. Vi förordar att en samordning sker med andra myndigheter såsom Polis, Räddningstjänst, Skatteverket samt Miljö- och Hälso- och Hälso- och Hälso- och Hälso- myndigheter. Detta sker i hög utsträckning i Ronneby och Karlskrona medan det i Karlshamn endast sker i 25% av fallen, i Olofström 25% och Sölvesborg endast vid var tionde tillsyn.

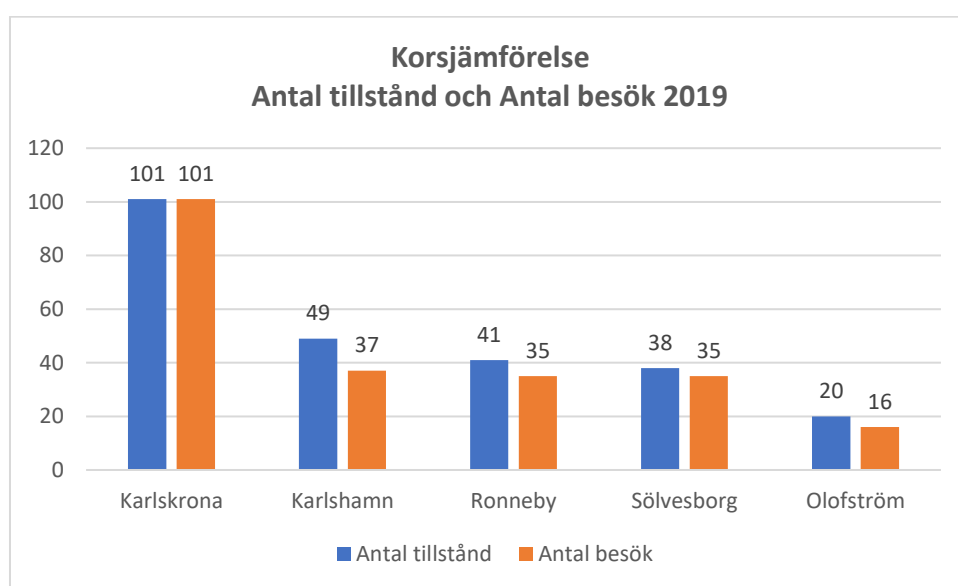

Bild 1. Korsjämförelse av enkätfråga 10 och 18. Antal tillståndshavare samt hur många tillståndshavare som fått tillsynsbesök under 2019. Karlskrona har gjort tillsynsbesök hos samtliga tillståndshavare under 2019.

Öppettider – en fråga om tillgänglighet

Sölvesborg och Olofström uppger att det finns tillståndshavare som har möjlighet att servera alkohol innan kl. 11.00. Skälen framgår inte men det finns anledning att ifrågasätta nödvändigheten till en sådan servering. Det som har visat sig ge mest effekt och kostnadseffektivitet för att minska skadeverkningar av alkohol är generella åtgärder såsom skatter och begränsningar av tillgängligheten (Forte, 2013). Vi menar därmed att begränsning av tillgängligheten vad gäller öppettider och även antal serveringstillstånd bör eftersträvas för att värna folkhälsan

Antal tillstånd – en fråga om tillgänglighet

Det är en nationell trend att antalet stadigvarande serveringstillstånd till allmänheten och slutna sällskap för servering av spritdrycker, vin och starköl ökar. Vi ser samma sak även i Blekinge. I Karlskrona och Sölvesborg har det skett en markant ökning av stadigvarande serveringstillstånd se senaste fem åren (se bild 2).

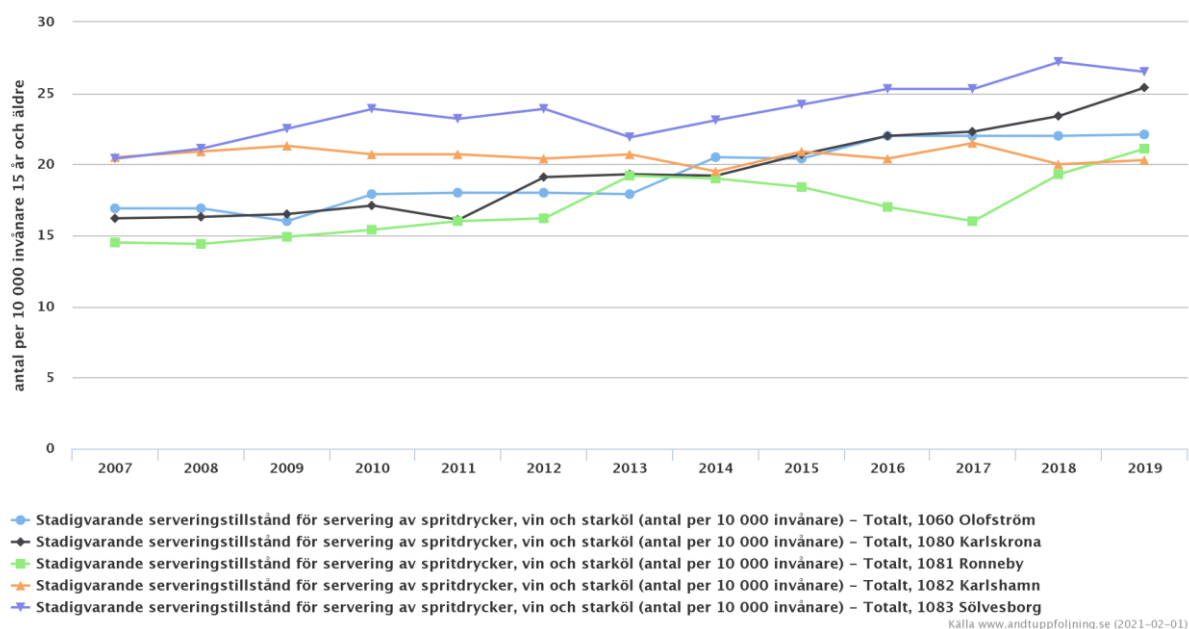

Bild 2. Indikatorlabbet (2021).

Serveringstillstånden har totalt ökat i Blekinge från 17,3 år 2007 till 23,4 tillstånd per 10 000 invånare år 2019. I jämförelse med de andra län som ingår i samma rapportserie som denna rapport sticker Blekinge län ut vad gäller flest antal serveringstillstånd per 10 000 invånare. För 2019 gäller följande siffror för andra län; Skåne 17,5, Västra Götaland 16,6, Jönköping 14,7.

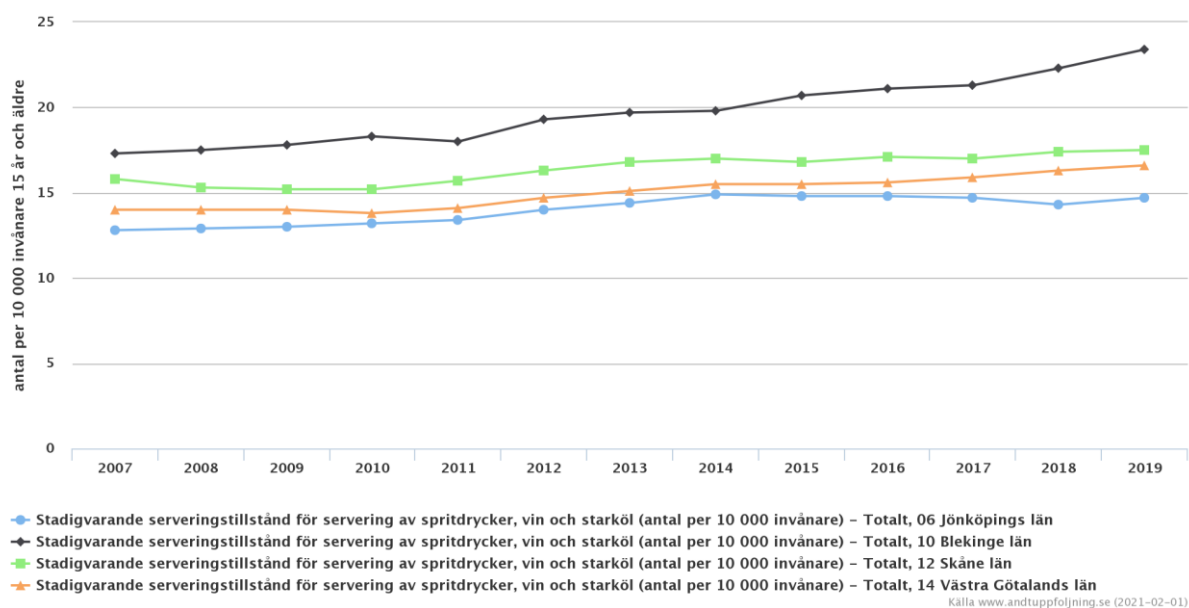

Bild 3. Indikatorlabbet (2021). 2019 hade Blekinge län 23,4 serveringstillstånd per 10 000 invånare.

Särskilda boende - äldre och alkohol

Ingen kommun har gjort tillsynsbesök på särskilda boenden (enkätfråga 26). Sedan 2012 behöver dessa boenden förvisso inte längre serveringstillstånd men det finns fortfarande ett regelverk kring serveringen som måste följas. Kommunen är också tillsynsmyndighet över alkoholservering på särskilda boenden (Folkhälsomyndigheten, 2014). Vi vill därför att kommunerna gör tillsynsbesök samt säkerställer att det finns regler och rutiner för egenkontroll och utbildning av personal i enlighet med vad Folkhälsomyndigheten rekommenderar.

Äldreboenden är en typ av särskilt boende. Vi känner väl till den ökade känsligheten för alkoholens effekter hos äldre, som i kombination med åldrandet ökar risken för sjukdomar och olyckor, även vid en relativt låg konsumtion. Huvudorsaken till äldre personers ökade känslighet för alkoholens omedelbara och långsiktiga effekter beror dels på fysiologiska och kroppsliga förändringar, dels på medicinska faktorer (Andreasson m.fl. 2019). En särskild problematik när det gäller alkohol och äldre är att ett flertal personer över 65 år tar läkemedel, ofta flera olika preparat. Vid många olika läkemedel i kombination med alkohol blir effekten svårförutsägbar och medicinernas biverkningar kan också förvärras av alkohol.

Självfinansiering

I Ronneby subventioneras tillstånd och tillsyn med skattemedel till 60 procent, en skillnad från övriga kommuner där det är helt självfinansierande. Här bör Ronneby kommun göra en översyn av den rörliga del som avser avgift för tillsyn för att i högre utsträckning täcka kostnaderna. Vi kan samtidigt konstatera att Ronneby är den kommun som har högst avgift för att ansöka om tillstånd, 10 000 kr att jämföra med Sölvesborg som har 4 500 kr eller Karlshamn 7 000 kr. Den kommun med dyrast avgift är alltså den kommun som inte självfinansierar arbetet. Det råder således en stor diskrepans i länet avseende avgifter för tillstånd och något vi ber kommunerna att fästa uppmärksamhet på. Vi ser i enkätfråga 21 att ingen av kommunerna tar ut en extra avgift för sena serveringstillstånd. I enkätfråga 23 säger två kommuner att de gör fler besök efter 01.00. Vi menar att sena öppettider legitimerar fler besök och att tillsynsavgiften därmed borde vara högre för dessa serveringsställen. Vi anser att avgiften ska täcka alla kostnader för arbetet och ska alltså inte skattefinansieras.

Med mer resurser till arbetet med tillståndsprövning och tillsyn av serveringstillstånd finns det goda möjligheter att göra omfattande utredningar innan tillstånd beviljas. Med mer resurser till tillsyn kan både det förebyggande arbetet öka och besöken på serveringsställen kan ske oftare. Detta i sig kan bidra till att alkohollagen i högre utsträckning kommer följas. På så vis skyddas både folkhälsan, konsumenter och anhöriga från alkoholens baksidor.

Slutsatser

Några resultat som är värda att noteras

- ▶ Alla kommuner anger att de regelbundet erbjuder tillståndshavare utbildning i ansvarsfull alkoholservering.
- ▶ I två kommuner finns tillståndshavare som serverar alkohol innan kl. 11.00.
- ▶ Samtliga kommuner uppger att de inte tar ut någon högre tillsynsavgift för tillståndshavare med senare serveringstillstånd.
- ▶ Tillstånden per 10 000 invånare har totalt ökat i Blekinge från 17,3 år 2007 till 23,4 tillstånd per 10 000 invånare år 2019.
- ▶ Karlskrona och Sölvesborg som står för nästan hela ökningen av stadigvarande tillstånd i länet.
- ▶ Arbetet med tillståndsprövning och tillsyn är inte självfinansierande i Ronneby.
- ▶ Ingen kommun har gjort tillsynsbesök på särskilda boenden.

Våra slutsatser

- ▶ Folkhälsan och alkohollagen ska värderas högre än näringslivsfrågor. Politiker och beredande tjänstepersoner behöver vara väl insatta i alkoholens roll i samhället och bakgrunden till svensk alkoholpolitik.
- ▶ Fler tillsynsbesök. Tillsynsbesök ska ske en gång per år eller oftare beroende på tillståndshavarens verksamhet. Vi förordar även att samordning mellan olika myndigheter sker i högre omfattning.
- ▶ Mer av förebyggande insatser. Alla kommuner ska ha ett drog- och alkoholpolitiskt program samt uppdatera det kontinuerligt. Det är även av stor vikt att utbildning av serveringspersonal fortsätter med samma höga kontinuitet.
- ▶ Minska tillgängligheten. Öppettider utöver normaltiden 11.00-01.00 bör ske restriktivt och antal tillstånd ska hållas nere. Detta eftersom ökad tillgänglighet till alkohol leder till ökad konsumtion och därmed ökade skador. Även beviljande av fler serveringstillstånd bör ske med stor återhållsamhet då Blekinge län ligger högt vad gäller antal serveringstillstånd per 10 000 invånare.
- ▶ Låt verksamheten vara självfinansierad. Alkoholen kostar samhället enorma summor, därför ska arbetet med tillståndsprövning och tillsyn vara självfinansierat av avgifter, så att skattemedel kan användas för att hantera de skador alkoholen skapar på såväl samhället som individer.
- ▶ Kommunerna har tillsynsansvar för särskilda boenden. Det är viktigt att kommunerna säkerställer tillsyn samt att det finns rutiner för egenkontroll och utbildning av personal.
- ▶ Mer resurser till arbetet med tillståndsprövning och tillsyn. För att bland annat utveckla utbildning av serveringspersonal och öka antalet tillsynsbesök så att skador orsakade av alkoholservering kan minskas i största möjliga mån.

Referenser

- Alkohol och Narkotika (2019). *ANDT-strategin ledstjärna i kommunerna*, <https://www.alkoholochnarkotika.se/alkohol/andt-strategin-ledstjarna-i-kommunerna/>
- Alkohollagen. *Alkohollag (2010:1622)*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/alkohollag-20101622_sfs-2010-1622
- Andreasson S, Chikritzhs T, Dangardt F, Holder H, Naimi T, Stockwell T (2019) Alkoholen och samhället 2019: *Alkohol och äldre*, Stockholm: Svenska Läkaresällskapet, Svensk sjuksköterskeförening, CERA & IOGT-NTO. <https://www.sls.se/om-oss/aktuellt/publicerat/2019/rapportalkohol-och-aldre/>
- ANDT strategi 2016-2020, Folkhälsomyndigheten, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/alkohol-narkotika-dopning-tobak-och-spel-andts/stodja-genomforandet-av-andt-strategin/om-andt-strategin/>
- Babor, T. (2004). *Alkohol: ingen vanlig handelsvara*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut
- CAN:s drogvaneeundersökning (2019). *Skolevers drogvanor 2019*. Tabellbilaga 26. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. <https://www.can.se/publikationer/skolevers-drogvanor-2019/>
- Drogutvecklingen i Sverige 2019: med fokus på narkotika. (2019). Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. <https://www.can.se/publikationer/drogutvecklingen-i-sverige-2019/>
- Englund, Anna (red.) (2019). *Skolevers drogvanor 2019*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. <https://www.can.se/publikationer/skolevers-drogvanor-2019/>
- Folkhälsomyndigheten (2019). *Antal stadigvarande tillstånd*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/5155a35c788a45e7b9bf05448378b578/antal-stadigvarandeserveringstillstand-1992-2019.pdf>
- Folkhälsomyndigheten (2020) *Vägledning för kommunala riktlinjer för alkoholserving*.
- Folkhälsomyndigheten (2014). *Alkoholserving på särskilda boenden*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/3ec59cf5ad2947249ee85cf39f18830b/alkoholservingarskilda-boenden-14004.pdf>
- Forte (2013). *Forskning i korthet #1, Alkohol*. <https://forte.se/app/uploads/2014/11/forskning-i-korthet-alkohol.pdf> 2019-12-22
- Guttormsson, Ulf (2019). *Befolkningens självrapporterade alkoholvanor 2004–2018*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:can-2019-9>
- Hasselgren, S. (2012). <https://www.can.se/tidskriften-aon-old/alkoholskador-ovantat-stabila/totalkonsumtionsmodellen/>

Indikatorlabbet (2021).
<http://www.andtuppfoljning.se/indikatorlabbet/>

Kaskas, R. (2017) *Minska skadorna, nio inlägg om svensk alkoholpolitik*. Alkoholpolitiskt forum
https://alkoholpolitisktforum.files.wordpress.com/2017/07/af-skrift_red_170619_lowres.pdf

Länsrapporten (2019) *Regionalt och lokalt ANDT-förebyggande*. Folkhälsomyndigheten.
[arbetahttps://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/tolkad-rapportering/lansrapporten/](https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/tolkad-rapportering/lansrapporten/)

Ramboll (2019) *Alkoholens samhällsekonomiska konsekvenser: en beskrivande samhällsekonomisk studie*.
Ramboll Management Consulting AB
<https://www.omsystembolaget.se/globalassets/pdf/ramboll---resultatrapport---alkoholens-samhallskonsekvenser---2019.pdf>

Bilaga

Till

2020-04-17

Kommunens ansvariga för
tillståndsprövning och tillsyn av serveringstillstånd

Hej

Framför dig har du en enkät om tillståndsprövning och tillsyn för stadigvarande serveringstillstånd. Vi skulle bli oerhört glada om er kommun har möjlighet att svara på denna enkät **senast den 18 juni 2020**.

Enkäten går att fylla i på två sätt,

- det ena via följande länk: <https://forms.gle/75NSTmfw79baxHty5>. Observera att enkätens alla 30 frågor måste fyllas i vid samma tillfälle.
- det andra genom att fylla i svaren på papper och posta in till oss.

I slutet av 2019 beviljades fortsatt projektbidrag till Sveriges Landsråd för alkohol- och narkotikafrågor (SLAN) från Stiftelsen ansvar för framtiden (SAFF). Under 2019 genomfördes projektet i Västra Götalands län och har nu spridits vidare till andra län. Projektet har som utgångspunkt ett samhälle där tillståndsprövning och tillsyn av serveringstillstånd bidrar till en konsumtion av alkohol som inte skadar individ eller samhälle. Folkhälsan skyddas bäst genom att tillgängligheten till alkohol är begränsad. Under de senaste 25 åren har en dubbling av antalet serveringstillstånd skett. Det är därför viktigt att arbetet med tillståndsprövning och tillsynen fungerar väl, för att värna folkhälsan trots ökad tillgänglighet.

Enkäten, som riktar sig till kommunerna i Blekinge län, inkluderar frågor om tillståndsprövning och tillsyn av stadigvarande serveringstillstånd. Frågorna kompletterar de som ställs i Länsrapporten. Svaren kommer sammanställas och diskuteras i en rapport som utkommer i slutet av 2020. Till hösten erbjuds du som svarat på enkäten återkoppling på två sätt. En sammanställning av resultatet samt inbjudan till en träff där vi presenterar och diskuterar resultatet.

För att få ytterligare kunskap om hur arbetet sker i kommunerna blir vi mycket glada om ni har möjlighet att skicka följande dokument:

- Alkohol- och drogpolicy
- Riktlinjer för tillsyn vid alkoholservering
- Tillsynsplan
- Tillsynsavgifter 2019

Skicka dokumenten till blekingenykterhetsforbund@gmail.com eller till

Blekinge läns nykterhetsförbund, Strandgatan 8, 372 30 Ronneby

Har du några frågor är du varmt välkommen att kontakta

Emanuel Norén, verksamhetsstrateg 0708-400 187

Med vänliga hälsningar

Projektgruppen, för projektet Effektiv och ansvarsfull alkoholpolitik

FÖR MÅNGA TILLSTÅND, BRIS

Enkät – Blekinge

Tillstånd och tillsyn för stadigvarande serveringstillstånd

*Frågorna berör, där inget annat anges, stadigvarande serveringstillstånd.
Vid hänvisningar till lagtexter refereras dessa till alkohollagen*

E-postadress

Enkäten besvarad av

Befattning

Kommun

Stadigvarande serveringstillstånd

1. Har er kommun ett alkohol- och drogpolitiskt program?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Kommentar: _____

2. Vilken nämnd eller motsvarande tar beslut om detta program?

Markera ett val

- ☐ Kommunfullmäktige
- ☐ Kommunstyrelsen
- ☐ Socialnämnd eller motsvarande
- ☐ Miljönämnd eller motsvarande
- ☐ Annan, ange vilken: _____

Kommentar: _____

3. Hur ofta följer er kommun upp ert alkohol- och drogpolitiska program?

Markera ett val

- ☐ En gång varje år
- ☐ Vartannat år
- ☐ En gång per mandatperiod
- ☐ Annat intervall
- ☐ Ingen uppföljning görs
- ☐ Det finns inget alkohol- och drogpolitiskt program

Kommentar: _____

4. Vilken nämnd, eller motsvarande, hade ansvaret för arbetet med tillståndsprövning och tillsyn över servering av alkoholdrycker i er kommun under 2019?

- ☐ Kommunstyrelsen
- ☐ Socialnämnd eller motsvarande
- ☐ Miljönämnd eller motsvarande
- ☐ Annan nämnd, uppge vilken: _____

Kommentar: _____

5. Hur mycket arbetstid använde kommunen för tillståndsprövning och tillsyn över servering under 2019? Uppge arbetstiden som procent av en heltidstjänst under ett år. Till exempel motsvarar en halvtid under ett år 50 %, två heltider under ett år är 200 %. En halvtid under bara ett halvår blir 25 % på ett helt år.

Procent av en heltid under ett år: _____ %

Kommentar: _____

6. Hur finansieras arbetet med tillståndsprövning och tillsyn av stadigvarande serveringstillstånd ? Välj ett alternativ

- ☐ Självfinansieras med tillstånds- och tillsynsavgifter.
- ☐ Finansieras av tillstånds- och tillsynsavgifter samt skattemedel.

Om det finansieras av både skattemedel och avgifter (för tillstånd och tillsyn),
Ange hur många procent som självfinansieras av avgifter: _____

Kommentar: _____

7. Erbjuder er kommun regelbundet tillståndshavare och serveringspersonal utbildning i Ansvarsfull alkoholservering eller liknande?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Kommentar: _____

8. Hur ofta erbjuds dessa utbildningar?

- ☐ 10 ggr per år
- ☐ 5 ggr per år
- ☐ 2 ggr per år
- ☐ 1 gång per år
- ☐ vartannat år
- ☐ mer sällan än vartannat år.

Kommentar: _____

Tillståndsprövning för stadigvarande serveringstillstånd

9. Vilken kommun sköter hantering och utredning av serveringstillstånd för er kommun?

Ange kommun eller markera det sköts i egen regi

- ☐ Det sköts i egen regi
- ☐ Det sköts av: (ange kommun): _____

Kommentar: _____

10. Ange antal stadigvarande serveringstillstånd i kommunen per 2019-12-31.

Svar _____

11. Kräver er kommun att sökande, av alla typer av serveringstillstånd, klarar av kunskapsprovet om alkohollagen? (8 kap 12§)

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Om nej, i vilka fall gäller det? _____

12. Vilka remissinstanser används för beredning vid tillståndsprövning? (Kap 9, 8 §)

Om aktuellt, ange fler alternativ

- ☐ Polismyndigheten (obligatorisk)
- ☐ Skatteverket
- ☐ Kronofogdemyndigheten
- ☐ Miljö- och hälsoskyddsnämnden
- ☐ Räddningstjänsten
- ☐ Bygglövsnämnden/ Samhällsbyggnadsförvaltningen
- ☐ Annan instans, ange vilken: _____

13. Vad är den senaste serveringstiden i er kommun?

Enligt alkohollagen (kap 8, 9§) får servering börja kl.11:00 och ska vara avslutad kl. 01:00 om inte kommunen beslutar om annan sluttid.

- ☐ Tidigare än 01.00
- ☐ 01.00
- ☐ 02.00
- ☐ 03.00
- ☐ 04.00
- ☐ 05.00
- ☐ senare än 05.00

Kommentar: _____

14. Hur många serveringstillstånd i er kommun tillät en senare sluttid än kl. 01:00 per den 31 december 2019?

Svar: _____

15. Hur många serveringstillstånd i er kommun tillät en tidigare starttid än kl. 11.00 per den 31 december 2019?

Svar: _____

16. Vad var avgiften för att ansöka om stadigvarande alkoholtillstånd i er kommun 2019?

Svar: _____

Tillsyn av stadigvarande serveringstillstånd

17. Vilken kommun sköter hantering gällande tillsyn för er kommun?

- ☐ Det sköts i egen regi
- ☐ Det sköts av: (ange kommun): _____

Kommentar: _____

18. Hur många serveringsställen med stadigvarande tillstånd fick tillsynsbesök under 2019?

Här avses tillsynsbesök på stadigvarande tillstånd till allmänheten och till slutna sällskap. Ett serveringsställe kan besökas mer än en gång. Om något serveringsställe besökts mer än en gång ska det bara uppges en gång

Svar: _____

19. Genomförde kommunen någon inre tillsyn över stadigvarande tillstånd till allmänheten och till slutna sällskap under 2019?

Med inre tillsyn avses här kontroll om de förutsättningar som gällde vid tillståndsprövningen fortfarande finns och att tillståndshavaren sköter sina skyldigheter när det gäller skatter och avgifter. Det kan t.ex. innebära remiss till Polismyndigheten och Skatteverket.

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Kommentar: _____

20. Hur ser strukturen ut, på er kommuns tillsynsavgifter av serveringstillstånd?

Markera ett val

- ☐ Fast tillsynsavgift
- ☐ Rörlig avgift baserad på omsättning
- ☐ Både fast och rörlig avgift
- ☐ Timtaxa
- ☐ Annan avgiftsstruktur, ange vilken: _____

21. Tar er kommun ut en extra avgift för serveringstillstånd med sen serveringstid?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Kommentar: _____

22. Hur ofta sker tillsyn på respektive serveringsställe?

Om aktuellt, ange fler alternativ

- ☐ En gång per månad
- ☐ En gång per kvartal
- ☐ En gång per halvår
- ☐ En gång om året
- ☐ Vartannat år
- ☐ Vid behov

Kommentar: _____

23. Vad föranleder tätare tillsynskontroller?

Om aktuellt, ange fler alternativ

- ☐ Hög omsättning
- ☐ Öppettider efter kl. 01:00
- ☐ Klagomål
- ☐ Annat, ange vad: _____

24. Vilka av följande punkter kontrolleras alltid vid tillsyn?

Om aktuellt, ange fler alternativ

- ☐ Att alkoholdrycker inte marknadsförs påträngande eller uppsökande
- ☐ Att serveringsstället inte serverar alkoholdrycker till personer under 18 år
- ☐ Att berusningsgraden hos gästerna inte är för hög.
- ☐ Att serveringsansvarig finns på plats
- ☐ Att serveringstiderna följs
- ☐ Att nödutgångar inte är blockerade
- ☐ Att de som arbetar är anställda av tillståndshavaren eller inhyrda av ett bemanningsföretag
- ☐ Matutbud
- ☐ Annan kontroll, ange vilken: _____

25. Hur många procent av tillsynsbesöken görs tillsammans med någon annan myndighet?

Svar: _____

26. Hur många tillsynsbesök gällande alkoholservering, gjorde kommunen på särskilda boenden under 2019? Enligt Folkhälsomyndigheten är kommunen tillsynsmyndighet över alkoholservering på särskilda boenden.

Svar: _____

Kommentar: _____

27. Vad anser ni om tillstånds- och tillsynsavgifterna för serveringstillstånd som tas ut i er kommun?

1= De borde höjas 4= De borde sänkas

1			4
☐	☐	☐	☐

Kommentar: _____

28. Hur väl anser ni att resurserna, under 2019, var tillräckliga för att utföra ett kvalificerat arbete med serveringstillstånd samt tillsynen av serveringstillstånd?

1= Inte tillräckliga resurser 4= Tillräckliga resurser

1 4

Kommentar:

29. Vilka åtgärder skulle kunna göra arbetet med tillsynen bättre och effektivare?

Om aktuellt, ange fler alternativ

- ☐ Ett bättre fungerande samarbete med berörda kommunalpolitiker (tydligare politisk styrning)
- ☐ Ett bättre fungerande samarbete med Polismyndigheten
- ☐ Ett bättre fungerande samarbete med Länsstyrelsen
- ☐ Ett bättre fungerande samarbete med Räddningstjänsten
- ☐ Ett bättre fungerande samarbete med Skatteverket
- ☐ Ökade ekonomiska resurser och bemanning till tillsynsenheten
- ☐ Ett bättre fungerande samarbete med tillståndsinnehavarna
- ☐ En bättre tillsynsvägledning från statliga myndigheter till er kommun
- ☐ Andra åtgärder, ange vilka: _____
- ☐ Tillsynen uppvisar inga brister i vår kommun

Kommentar:

30. Stort tack för ditt deltagande, har du något mer du vill tillägga?
